

KRISTINA RICKEVIČIŪTĖ

1922.I.2—1984.V.30

Skauđų praradimą patyrė mūsų respublikos filosofijos kultūra. Po skausmingų, beveik pusę metų trukusių grumtynių už gyvenimą, už nelengvą galimybę ir pareigą dirbti savo kraštui, savo žmonėms, savo universitetui iš gyvenimo pasitraukė Kristina Rickevičiūtė, pirmoji po karo universiteto filosofijos aspirantė, kvalifikuota istorikė ir logikė, Filosofijos istorijos ir logikos katedros docentė. Universitetas neteko populiarios ir pasišventusios pedagogės, pagarsėjusios kultūrinių renginių organizatorės, Lietuvos filosofija — žymios filosofijos kadru ugdytojos, antikos ir klasikinės vokiečių filosofijos specialistės, bendradarbiai, draugai ir pažįstami — didelio principingumo ir

nuoseklumo asmenybės, tauraus žmogaus, mokėjusio stoisškai pakelti visas gyvenimo negandas, smulkius nesusipratimus ir buitinius nepatogumus, švelninti aplinkinių nesutarimus, pavojingus bendram kultūros reikalui.

Ji subrendo universitete ir visą savo gyvenimą atidavė universitetui. Nuo pirmųjų jaunos dėstytojos žingsnių iki paskutinio atodūσιο. Universitetas buvo jos svarbiausioji mokykla, nuolatinis gyvenimo rūpestis ir jos vienintelė šeima. Čia ji įgijo istorikės ir filosofės kvalifikacijas, čia gavo kasdienį darbą, kuris jai buvo .su niekuo nesulyginamas ir

niekuo nepakeičiamas. Ir mirdama ji paliko universitetui didžiausią savo turta — gerai sukomplektuotą biblioteką. Dėstyti pradėjo dar studijų metais. Iš pradžių parengiamuosiuose kursuose skaitė psichologiją ir logiką, vėliau studentams — logiką ir filosofijos istoriją. Parengė plačius antikinės ir vokiečių klasikinės filosofijos speckursus. Pedagoginį darbą ji labai mėgo. Mėgo bendrauti su jaunais smalsaus proto žmonėmis. Atidžiai išsiklausydavo į jų nuomones, samprotavimus. Į kiekvieną užsiėmimą ji ateidavo pakiliai nusiteikusi ir visada labai gerai pasirengusi, kaip kadaisė studentė — į egzaminus, kaip geras aktorius — į sceną. Neatsitiktinai čia jos darbas sugretintas su aktoriaus kūryba. Kristinos Rickevičiūtės paskaitos, seminarai, koliokviumai, kaip ir visas viešas bendravimas, turėjo nemaža teatrališkumo ir žaismingumo. Tačiau tas teatrališkumas nė kiek nepanėšėjo į pozą. Viešas bendravimas jai visada buvo savotiškai ekstrordinarinis reiškinys, reikalaujantis susikaupimo, nemažo jėgų sutelkimo, meistriškumo netrivialiai pradėti kalbą, paklausti to, kas svarbiausia, atsakyti į sąmojų sąmojumi. Kaip reta kas šiais laikais, ji mokėjo palaikyti žaismingą bendravimo toną, visai nepriklausomai nuo savo sveikatos, nuotaikos, net nuo antipatijų bendravimo partneriui. Šia prasme ji tiesiog vaidino. Tik ne todėl, kad suklaidintų, bet kad neprimestų savo nuotaikos kitam, kad parodytų kiekvienam žmogui priklausančią pagarbą. Todėl ji visada atrodė labai geros, pakilios nuotaikos, visada žaismingai juokaujanti, neniekinti komplimentų ir net nevengianti šiek tiek pakoketuoti. Tik artimieji draugai už šių artistinių arabeskų matė lengvai pažeidžiamą jautrią, netgi dramatišką sielą.

Paskaitas ji visada skaitė žvaliai, net kiek patetiškai. Jos mintys, sprendimai, išvados buvo aiškios, griežtai logiškos, dalykiškos. Kiekviena mintis rišliai plaukia iš kitos. Visa jų konstrukcija tiesiog permatomą, darni. Kalba labai sklandi: kiekvienas žodis savo vietoje ir ryškiai, kiek dainingai ištariamas, kiekvienas sakinyš iki galo suformuluotas. Rodos, jokios improvizacijos, jokio žodžių ieškojimo sunkumų ji nežinojo. Bet jos kalba ničniekada nepriminė ir to nereto šnekėjimo, kai pasiduodama laisvam žodžių srautui, liejančiam sklandžias, net grakščias mintis, tačiau gerai žinomas ir lėkštas. Priešingai, ji labiausiai bijojo tuščio, banalaus šnekėjimo. Ir ne tik bijojo: ji visada kažkaip neįjaukiai susigūždavo, sumišdavo ir rausdavo, kai koks lektorius, išėjęs į tribūną, imdavo kalbėti žinomus dalykus, kartoti vadovėlines tiesas arba tiesiog moralizuoti. Nežinia, ko daugiau buvo šitokioje reakcijoje: gėdijimosi už filosofus, pedagogus, o gal net ir inteligentus, kurie kalba iš tribūnų, nepaisydami publikos išprusimo, ar tiesiog skausmingo savo ir publikos orumo pažeidimo juto. Bet neabejotina, kad buvo ir viena, ir kita: nuosekliai sociališkai užsiangažavusi asmenybė jautė ryšį su kalbančiais ir klausančiais — ir jai buvo gėda už visus. Ją skaudžiai žeidė viešas nesiskaitymas su žmonėmis, jų laiku, savigarba, išprusimu, jų gera valia, sugebėjimu veikti savo protu, nepasitikėjimas žmogumi, pamokslininkavimas ir pan. Ji gėrė žmones, su kuriais bendravo, ir

reikalavo tokios pagarbos iš kitų. Niekaip negalėjo suprasti, kaip galima kalbėti, neturint nieko nauja pasakyti. Ją stebino ir šokiravo šios tendencijos plitimas. „Jei apsisprendei eiti į viešumą,— rimtai pasiurošk!“— šio principo ji griežčiausiai laikėsi visą gyvenimą. Todėl vengė visokių improvizacijų, net iškilmingose vaišėse prie stalo. Nors, draugų prispirta, ji improvizuodavo taip lengvai ir turiningai, kad visada sudarydavo gerai apgalvotos kalbos įspūdį. Matyt, jai buvo būdingas tas budrumas, kurį V. Sezemanas kadaise priskyre į dabartį orientuotai asmenybei. Didelė atsakomybė prieš žmones neleido jai improvizuoti paskaitose, išeiti į tribūną karščiausių teorinių diskusijų metu. Ir tai beveik niekada nereiškė, kad ji neturi savo nuomonės. Veikiau atvirkščiai: ji turėjo savo aiškų ir lengvai motyvuojamą požiūrį, bet raginama diplomatiškai išsukinėdavo: „Ką aš čia moteris... Tegul ginčijasi vyrai“. Tai buvo sakoma ir tokiais atvejais, kai diskusijos būdavo net labai „nevyriškos“. Galbūt čia būta ne tik improvizacijos vengimo? Ji pernelyg kukliai vertino savo moteriškas jėgas, kurių galėjo pavydėti ne vienas solidus vyriškas protas. O gal ją atstūmė diskusijos tiesiog tuo, kad jose mums nepavyksta išvengti rungtynių azarto ir ambicijų konflikto? Prieš diskusijas ją, matyt, nuteikdavo ir tam tikras maksimalizmas: ji greitai pajusdavo diskusijų atmosferos defektyvumą, ginčų smulkmeniškumą, svarstomų dalykų neesmingumą, mąstymo nesavarankiškumą, diskusijoms nepalankų autoritarizmą, minčių neatvirlumą.

Kristina Rickevičiūtė buvo talentinga pedagogė, pasiekusi didelio populiarumo ir meistriškumo. Labai ją mėgo jaunimas. Jos paskaitų ateidavo paklaustyti nemaža pašalinių klausytojų,— šiais laikais tai gana retas profesinio meistriškumo pripažinimo liudijimas. Jos sukurtas ir vadovaujamas filosofijos būrelis išugdė nemaža gabių ir perspektyvių filosofų. Niekas kitas taip nemokėjo pastebėti kūrybinių studentų pastangų, įvertinti jų savarankiškumo, palaikyti jaunuoliško entuziazmo kaip Kristina Rickevičiūtė. Ji koregavo jų drąsius, bet neretai naivokus sumanymus, motiniškai rūpinosi jų augimu, skatino jų tyrinėjimus. Jai rūpėjo, kas ateis po mūsų, kokį intelektualinį fondą paveldės ateinančioji karta. Todėl bet koks vyresniųjų nerūpestingumas, abejingumas kūrybiškų, savarankiškų protų atrankai, jų ugdymui jai atrodė tiesiog nusikaltimas. Ji darė viską, ką galėjo, kad kiekvienas gabus studentas, susidomėjęs filosofija, gautų palankias sąlygas augti. Kristina Rickevičiūtė puikiai suprato filosofinės kultūros ugdymo reikšmę lietuvių kultūrai ir visomis išgalėmis prisidėjo prie jos formavimo. Prisidėjo ne tik paskaitomis, konsultacijomis, asmeniškais patarimais, moraline parama, bet ir metodinėmis priemonėmis, filosofijos klasikų populiarinimu, jų tekstų vertimais, teoriniais straipsniais. Jai rūpėjo ne tokie specialistai, kurie tik gyvena iš filosofijos, bet kurie ją mėgina kurti. Dėl to ji jaudindavosi dėl kiekvieno naujesnio filosofų sumanymo, žavėjosi kiekvienu įdomesniu leidiniu, publikacija. Čia ji nežinojo skirtumo tarp to, kas „mano“ ir kas „tavo“,— viską matavo „mūsų“ kultūros interesų

matu. O kaip skaudžiai ji išgyvendavo dėl mūsų inteligentų nelabai garbingų rietenų, žemų įtarinėjimų, pigių ambicijų ir tiesiog primityvaus pavydo. Ją slėgte slėgė pavojingai plintantis atotrūkis tarp žodžių ir darbų, tarp teorijos ir gyvenimo. Priešindamasi tai tendencijai, ji rašo straipsnį apie seną sokratišką gyvenimo meno tradiciją. O Sokratas, kaip žinoma, buvo „vienas iš tų mąstytojų, kurie gyveno taip, kaip patys mokė. Dėl to filosofijai ir kultūros istorijai praktinis Sokrato darbas turėjo ne mažesnės reikšmės, negu spekuliatyvūs teoriniai kitų mąstytojų samprotavimai“¹. Tiesa, Kristina Rickevičiūtė kritiškai žiūrėjo į Sokrato etikos teoriją, kuri dorą gyvenimą siejo su proto galia pažinti gerį, „nes visais laikais pasitaiko mokytojų, išsilavinusių žmonių, kurių elgesys nesutampa su tuo, ką jie žino ir ko patys moko“². Tačiau šitokio asmenybės suskilimo ji ne tik nepateisina, bet priešinasi jam ir istoriniais pavyzdžiais, ir savo pačios gyvenimo praktika. Be Sokrato, to tikro „filosofijos iškūnijimo“ (K. Marksas), ją ypač traukė Epikūras ir I. Kantas. Jie žavėjo ne tik gyvenimo ir teorijos vieningumu. Epikūras domino kaip mąstytojas, mokęs įveikti beprasmišką mirties baimę, išlaikyti dvasios ramybę, skatinęs džiaugtis gyvenimu. Epikūro laimingo gyvenimo filosofija bene labiausiai atitiko jos pasaulėjautą, temperamentą, jautrumą gamtos, žmogaus, klasikinių meno formų grožiui, kuriuo ji mokėjo gana nesuinteresuotai žavėtis. Mėgo muziką, dailę, teatrą, literatūrą. Pasakodama ką nors iš savo gyvenimo, žmones charakterizuodavo labai atsargiai ir lakoniškai, bet paprastai nepraleisdavo nepaminėjusi jų grožio. Iš I. Kanto teorijos ją labiausiai žavėjo išpūdinga etinė doktrina, draudžianti žmogų paversti tik priemone, jo mąstymo fundamentalumas. Daug jai reikė I. Kanto „artimumas lietuviams“, jo gyvenimo doroviniai principai. Ji paskelbė straipsnį „I. Kanto požiūris į lietuvių kalbą ir kultūrą“³, išvertė I. Kanto veikalą „Dorovės metafizikos pagrindai“, kurio pratarmėje rašė: „Norėtuši, kad ši antroji I. Kanto knyga lietuvių kalba skatintų visuomenę domėtis filosofija ir ugdytų pagalbą lietuviams artimam filosofui“⁴. Aptardama I. Kanto teorinius darbus, ji neatsitiktinai atkreipė dėmesį į doroviškai svarbų jo prisipažinimą, kuriame sakoma, kad dažnai jis būdavo įsitikinęs tokiais dalykais, apie kuriuos kalbėti neturėdavo drąsos. Bet „aš niekada nepasakysiu to, ko negalvoju“⁵,— rašė jis. Po šiais žodžiais besąlygiškai galėjo pasirašyti ir Kristina Rickevičiūtė.

Ją veikė ne tik pasaulinio garso filosofai. Ji juto ryšį su visa universiteto kultūrine tradicija. Visą amžių su gilia pagarba minėjo savo geriausius profesorius, o ypač savo mokslinio darbo vadovą V. Seze-

¹ Rickevičiūtė K. Sokratas ir asmenybės formavimo problema.— Problemos, 1968, Nr 2, p. 49—50.

² Ten pat, p. 55.

³ Problemos, 1968, Nr 1.

⁴ Kantas I. Dorovės metafizikos pagrindai.— V., 1980, p. 6.

⁵ Rickevičiūtė K. I. Kanto požiūris į lietuvių kalbą ir kultūrą.— Problemos, 1968, Nr 1, p. 57.

maną, I. Jonyną. V. Sezemanui ji turėjo ypatingų įsipareigojimų: daug rūpinosi jo palikimo išsaugojimu ir publikavimu, vis priekaištaudavo sau, kad menkai padariusi. Su dideliu entuziazmu palaikė 100-ųjų jo gimimo metinių minėjimo ir jam skirtos mokslinės konferencijos organizavimą. Buvo įsipareigojusi pasidalyti savo prisiminimais, parengti pranešimą apie vokiečių klasikinės filosofijos įtaką V. Sezemanui. Tačiau likimo nuosprendis buvo kitas: 1984 m. gegužės 30 d. Kristina Rickevičiūtė mirė. Mirė V. Sezemano gimimo ir jo jubiliejinių iškilnių dieną, kai universiteto mažojoje auloje V. Sezemano artimieji ir pažįstami dalijosi apie jį savo atsiminimais. Kitą dieną vyko mokslinė konferencija. Paskutinį kartą Kristina Rickevičiūtė atvyko į universitetą... Ji gulėjo gretimoje teatro salėje, mirtimi paženklindama savo profesoriaus darbų tyrinėjimus ir įpareigodama gyvuosius bendromis jėgomis puoselėti ir plėtoti svariausias mūsų filosofinės kultūros tradicijas.

K. Stoškus